
El poblament d'època ibèrica i romana a la plana de Campdàsens (Sitges)

Magí Miret

Resum

Amb el nom de Campdàsens es coneix una de les poques extensions de terres planes quaternàries aptes per al conreu que hi ha al massís del Garraf. A partir del segle XI hi ha constància documental del topònim, relacionat amb un *castrum* del qual es conserven algunes restes constructives.

Des d'època medieval fins a l'actualitat la zona ha estat habitada ininterrompudament. Tanmateix, el lloc havia estat ja ocupat molt abans, com ho demostren els jaciments arqueològics de Ca l'Amell, que va tenir continuïtat des del període ibèric final fins a l'època baiximperial romana (segles II aC-v dC), i de Campdàsens, els materials superficials del qual indiquen l'existència d'un assentament de llarga durada amb una cronologia des dels inicis de l'època ibèrica fins a l'etapa inicial de l'època altimperial romana (segles VI aC-I dC). Aquests dos jaciments donen testimoni de l'intens aprofitament dels recursos agropecuaris del massís del Garraf durant l'antiguitat.

Paraules clau

Arqueologia, poblament ibèric i romà, Campdàsens, Ca l'Amell

Resumen

El poblamiento de época ibérica y romana en el llano de Campdàsens (Sitges)

Con el nombre de Campdàsens se conoce una de las pocas extensiones de tierras llanas cuaternarias aptas para el cultivo que hay en el macizo del Garraf. El topónimo está documentado por primera vez en el siglo XI en relación con un *castrum* del que se conservan algunos restos constructivos.

Desde época medieval hasta la actualidad, la zona ha estado habitada sin interrupción. Sin embargo, el lugar había estado ya ocupado anteriormente, como lo demuestran los yacimientos arqueológicos de Ca l'Amell, que tiene duración desde el período ibérico final o romano-republicano hasta la época bajo-imperial romana (siglos II aC-v dC), y de Campdàsens, cuyos materiales arqueológicos superficiales indican la existencia de un asentamiento de larga duración con una cronología desde los inicios de la época ibérica hasta la etapa inicial de la época alto-imperial romana (siglo VI aC-siglo I dC). Estos dos yacimientos dan testimonio del intenso aprovechamiento de los recursos agropecuarios del macizo del Garraf durante la antigüedad.

Palabras clave

Arqueología, poblamiento ibérico y romano, Campdàsens, Ca l'Amell

Abstract

The Iberian and Roman settlement on Campdàsens plain (Sitges)

Campdàsens is one of the few extensions of flat Quaternary terrain that is suitable for arable use in the Garraf massif. The name is documented back to the 11th century, in reference to a *castrum*, some structural remains of which are still preserved.

The area has been inhabited uninterruptedly from mediaeval times to the present day. However, it had already been occupied long before, as is shown by the archaeological sites at Ca l'Amell, which were continuously inhabited from the late Iberian period to the Later Roman Empire (2nd century BC to 5th AD), and Campdàsens, where the surface material indicates the existence of a long-duration settlement with a chronology that spans from the beginning of the Iberian period to the initial stage of the Early Roman Empire (6th century BC to 1st AD). These two sites bear witness to the intensity with which the Garraf massif was farmed in antiquity.

Keywords

Archaeology, Iberian and Roman settlement, Campdàsens, Ca l'Amell

Introducció

La plana de Campdàsens es troba a una altura d'entre 190 i 230 metres sobre el nivell del mar, vora la costa entre Vallcarca i Garraf, al terme municipal de Sitges, a la comarca del Garraf. Després de les de Begues i Olesa de Bonesvalls constitueix una de les extensions més grans de terres planes quaternàries conreables que hi ha als massissos muntanyosos del Garraf i l'Ordal. Té una superfície d'unes 70 ha i està envoltada d'elevacions muntanyoses calcàries. La seva meitat sud és travessada per la capçalera del fondo de les Malese, tributari de la riera de Vallcarca. No hi ha cap font a la zona, per la qual cosa l'aigua disponible era d'origen pluvial i els conreus havien de ser de secà –vinya, cereals, llegums, oliveres–, excepte algun petit hort per a l'autoconsum (MIRET, 1992b).

Actualment es pot arribar a Campdàsens amb automòbil des de la carretera de les Costes per un camí apte per a vehicles que surt de la fàbrica de ciment de Vallcarca. Aquesta pista voreja la plana de Campdàsens pel seu costat de ponent i segueix fins a la masia de can Lluçà, des d'on es pot continuar fins a Sitges. El desaparegut estudiós sitgetà Jacint Piques ens havia explicat que, abans que fos construïda aquesta pista, s'utilitzava un camí més antic no apte per a vehicles que des de Vallcarca remuntava el fondo de les Malese. Des de can Lluçà es pot anar també fins al poble de Garraf per un camí inicialment de ferradura que vers l'any 1880 va ser remodelat per fer-lo apte per a carros (MUNTANER, 1986, pàg. 113), o també podia arribar-s'hi per un altre camí que seguia el fondo de la Falconera i enllaçava amb el camí de les Costes. Per anar fins a can Planes es pot prendre el camí de can Lluçà a Sitges o tirar pel dret i travessar la capçalera del fondo del Tro. En època antiga i medieval, si des de terres sitgetanes es volia anar al Baix Llobregat es podia optar per utilitzar, en comptes de la perillosa i estreta

ruta litoral de les Costes –que havia de fer-se a la força a peu–, un itinerari un xic més llarg però que tenia l'avantatge de poder fer-se a lloc d'animal i que aniria per on hi ha les masies de can Lluçà i can Vella, seguiria per la Creueta dels Aragalls i des d'allí continuaria pel Campgràs i el coll Sostrell fins a enllaçar amb el camí descendent de la Sentiu fins a arribar a les terres de l'actual Gavà (MIRET, 2000).

El topònim Campdàsens (*Campo de asinos*) és citat per primer cop en un document de l'any 1068 (CAPMANY, 2000) i significa camp dels ases (COROMINES, 1995, pàg. 216; MUNTANER, 1986, pàg. 74). Al castell citat a la documentació medieval deuen correspondre molt probablement les restes de la construcció anomenada el Castellot que hi ha al cim de l'elevació muntanyosa de 241 metres situada al sud-est de Campdàsens, des de la qual es domina visualment tant la plana com el camí de les Costes i el mar (CATALÀ, 1971, pàg. 948 i 953-954; BOLÒS, 1992, pàg. 274; CAPMANY, 2000).

En època medieval i moderna van bastir-se, junt al camí que voreja pel costat de ponent la plana de Campdàsens, algunes masies: ca l'Amell, can Robert, can Fontanilles i el poblat de Campdàsens, format per diverses cases i una església. Ca l'Amell i el poblat de Campdàsens van originar-se en època medieval, com ho palesen les seves torres defensives –de planta circular i quadrada, respectivament–, la datació de les quals podria ser posterior al segle XIII (BOLÒS, 1992, pàg. 273-274; CATALÀ, 1971, pàg. 953-956), mentre que la resta de masies són d'època moderna.

El poblament antic

L'extensió i qualitats agrícoles de la plana de Campdàsens i el creixement demogràfic que va produir-se durant l'antiguitat

Figura 1. Mapa amb corbes de nivell cada 10 metres i localització, indicada per un cercle, del jaciment ibèric de Campdàsens. Les zones puntejades corresponen a terres de conreu actuals.

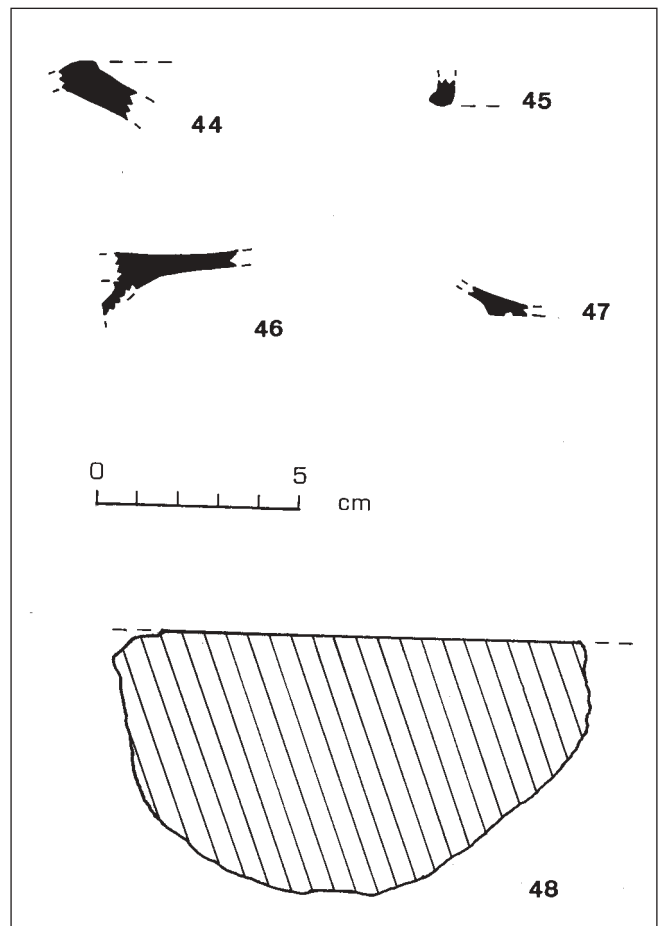
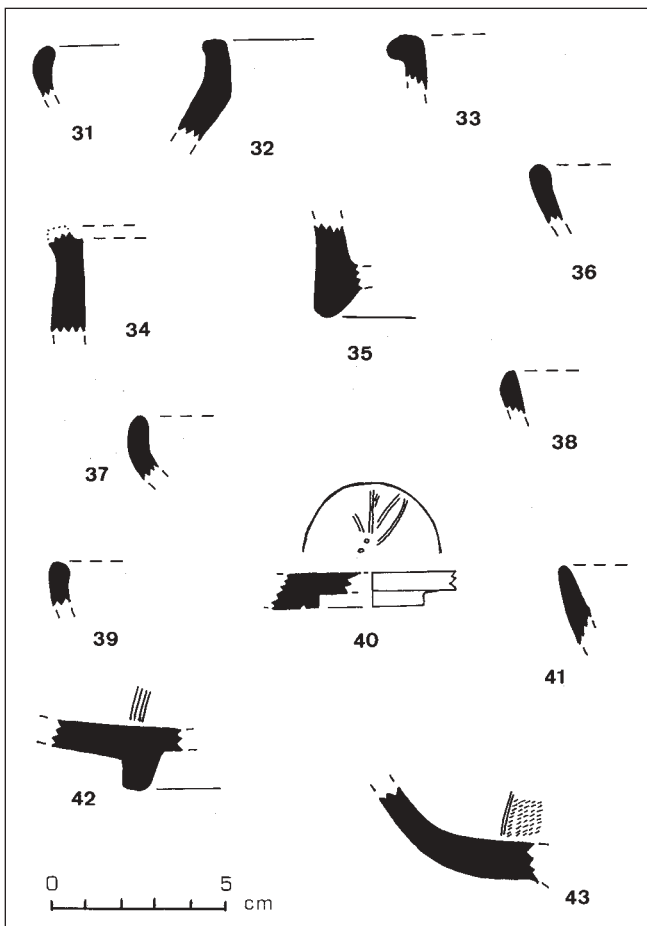
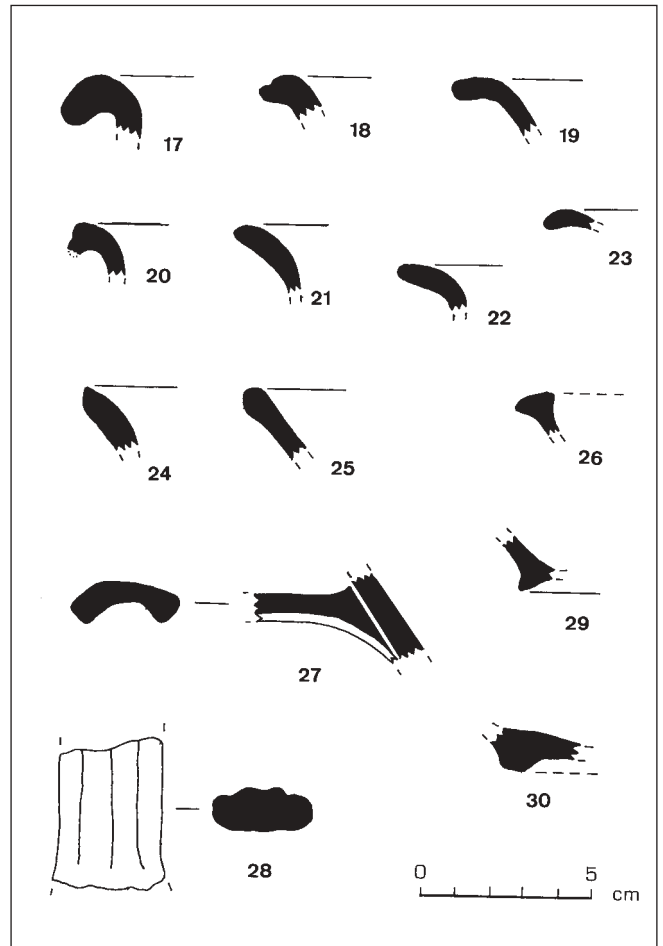
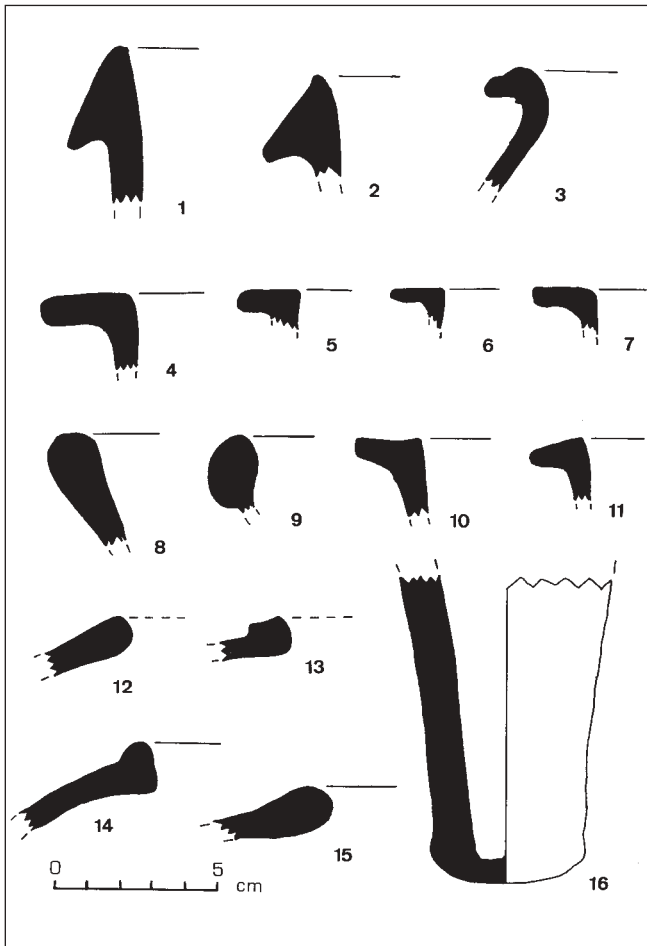

Figura 2. Representació a escala dels materials ceràmics trobats que se citen en el text.

tat van propiciar que fos poblada ja de forma estable durant les èpoques ibèrica i romana. L'any 1989 vam presentar una síntesi de les dades que aleshores coneixíem sobre un petit assentament situat al nord de ca l'Amell que vam considerar que s'havia iniciat en època ibèrica final o romanorepublicana i que havia perdurat durant el període altimperial, probablement ja transformat en una *villa* de tipus romà. Aquesta datació del segle v aC fins al II dC vam atribuir-la en funció únicament dels materials ceràmics coneguts mitjançant prospeccions superficials (MIRET, 1992a), l'única font d'informació de què disposàvem. En aquell treball no vam esmentar, per desconeixement, la part inferior d'un molí rotatori molt probablement antic que va poder arribar a ser fotografiada per Xavier Virella (VIRELLA, 1984), però que posteriorment, segons ens ha informat aquest mateix estudiós, va ser espoliada i se'n desconeix la localització actual.

L'any 1993, en una inspecció al jaciment, vam localitzar el fons d'una sitja posat al descobert per l'erosió pluvial, que va ser excavat per l'arqueòloga Núria Miró per encàrrec del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Entre les terres que el fàrcien van ser recuperats 174 fragments pertanyents a uns 44 recipients de ceràmica feta a mà, ibèrica roja a torn, ibèrica pintada (amb un càl de producció emporitana), ibèrica grisa monocroma, àmfora ibèrica, àmfora púnica, àmfora punicoebusitana (entre els fulls una vora de la forma Ramon PE-24, imitació de les àmfores vinàries grecoitaliques), ceràmica comuna itàlica i àmfora itàlica. Aquests materials indiquen que la sitja va ser reomplerta i inutilitzada en algun moment indeterminat del segle II aC (MIRÓ, 1995), la qual cosa referma la hipòtesi que aquest assentament va iniciar-se en aquest segle, dins del període ibèric final, quan els territoris de l'actual Catalunya es trobaven ja sota domini romà.

Ramon Járrega va efectuar una revisió dels materials ceràmics superficials que havien estat localitzats al jaciment de ca l'Amell i va identificar un fragment que corresponia a una vora de vas de ceràmica sigil·lada africana D (forma Hayes 94) datable al segle V dC (JÁRREGA, 1992, pàg. 65-66). Per tant, podria haver existit una continuïtat de poblament fins a la baixa romanitat. Caldria, però, esperar a disposar de dades provinents d'excavacions arqueològiques per poder confirmar aquesta perduració durant l'època baiximperial romana i saber si va perllongar-se també fins a l'alta edat mitjana o si, per contra, va existir un interval d'uns quants segles durant els quals la zona va restar deshabitada.

Però no és únicament a l'entorn de la masia de ca l'Amell que hi ha testimonis arqueològics de l'ocupació de la plana de Campdàsens durant l'antiguitat. Durant una visita a la zona efectuada l'any 1974, l'estudiós vilanoví Xavier Virella va descobrir per primer cop l'existència de ceràmiques ibèriques i romanes a ca l'Amell i també, a «l'oest de can Maurici, es trobaren fragments de ceràmica ibèrica, possible indicatiu d'un altre nucli, qui sap si situat sota l'actual masia» (VIRELLA, 1974). Can Maurici és la casa més oriental del poblat de Campdàsens i Virella va cedir-nos per al seu estudi els materials ceràmics que havia localitzat pels seus voltants, que consistien en uns quants fragments de ceràmica ibèrica a torn de cronologia indeterminada i dos fragments de ceràmica de vernís negre corresponents a una nansa d'un escif protocampanià de la forma Lamboglia 43 del segle III aC i un peu de tipus B de la forma Lamboglia 5-7 de la segona meitat del segle II aC. Amb motiu de l'elaboració de la nostra tesi de llicenciatura universitària, l'any 1978 vam prospectar la zona indicada per Virella i vam visualitzar a unes desenes de metres a l'entorn de les cases del poblat de Campdà-

sens uns pocs fragments de ceràmica ibèrica. Tanmateix, el seu nombre era molt escàs, per la qual cosa no vam recollir-ne cap i no vam considerar aquest lloc com un veritable jaciment.

El jaciment ibèric de Campdàsens

En canvi, en un lloc situat a tocar de l'extrem de ponent del camp conreat que hi ha entre can Fontanilles i el poblat de Campdàsens, a uns 200 metres a l'oest d'aquest, vam localitzar dins una àrea d'uns 1.000 m una concentració de materials arqueològics superficials d'una diversitat tipològica i cronològica que indicava que en aquest lloc hi havia hagut un assentament ibèric, al qual vam donar el nom de Campdàsens (MIRET, 1983, pàg. 48-57). Les seves coordenades geogràfiques són 5 33'50" de longitud i 41 15'35" de latitud (full 448, escala 1:50.000, de l'IGC) i les UTM són X: 406070, Y: 4568350 i Z: 230 m (full XI-05 del plànol topogràfic de l'AMB). Les prospeccions superficials que vam realitzar ens van permetre recuperar uns vuit-cents fragments ceràmics antics, entre els quals predominen els pertanyents a àmfores i terrissa comuna de producció ibèrica. Sense realitzar excavacions no és possible saber si el nucli de l'assentament era a l'extrem del camp actualment en conreu o bé si es trobava només dins la zona actualment erma situada immediatament al costat oest del camp, que va ser el lloc on vam localitzar la pràctica totalitat dels materials arqueològics. Al camp en conreu i a les feixes abandonades situades al nord-est i sud-oest del jaciment només vam documentar una quantitat molt escassa de fragments ceràmics, que podrien haver arribat allà a causa de l'erosió i la construcció de feixes agrícoles en època medieval o moderna.

Els materials de producció ibèrica són, com és habitual, majoritaris. Hi ha documentats 53 fragments de ceràmica de cuina feta a mà o a torn lent, entre els quals 2 vores (núm. 32), 2 nanses i 1 llengueta decorativa. Les àmfores ibèriques estan representades per 8 vores, 1 fons i 2 nanses (núm. 12-16) i un gran nombre de fragments indeterminats de parets. Pertanyents a diversos recipients de ceràmica comuna ibèrica hi ha 31 vores de diversos tipus (núm. 3, 17-26, 31), 11 nanses (núm. 27-28), 3 bases (núm. 29-30) i també un gran nombre de fragments indeterminats de parets, un dels quals amb un forat de reparació. Han estat també localitzades 12 vores de càlats (núm. 4-7, 10-11) sense restes de pintura i datables als segles II-I aC, així com també 2 fragments de parets de recipients que conserven restes de pintura de color vermell molt perduda.

Entre els materials ceràmics destaca, per la seva excepcionalitat, 1 fragment de la paret d'un recipient amb engalba externa de color roig que podria correspondre a una producció fenícia datable al segle VII o principi del VI aC. Té un gruix de 5 mm, perfil lleugerament corbat i formaria part de la panxa d'uns 25 cm de diàmetre d'un recipient tancat, possiblement un gerro, fet a torn. La seva pasta està ben cuïta i conté fines partícules de mica, amb el nucli de color gris, la superfície interna marronosa ataronjada i l'externa vermellosa, la qual està recoberta per una engalba de color vermellós fosc lleugerament brillant. Al territori de l'actual Catalunya només van produir-se ceràmiques amb engalba vermella a l'àrea ibèrica ilergeta, a les comarques de ponent, però tenen unes característiques diferents i són de mitjan segle III-segle II aC. Davant la nostra sospita que podria tractar-se d'un recipient relacionat amb les ceràmiques de vernís roig fenícies occidentals, relati-

vament freqüents en terres andaluses i al sud-est peninsular però totalment absents als jaciments catalans, vam mostrar fa uns anys aquest fragment a Manuel Pellicer i Hermanfrid Schubart, arqueòlegs amb un ampli coneixement de les ceràmiques fenícies d'Andalusia, i van manifestar-nos que, efectivament, podria tractar-se d'una producció fenícia. Tanmateix, atesa l'excepcionalitat d'aquesta troballa i que no ha estat estudiada en profunditat, creiem que no es pot assegurar de forma concloent ni la seva filiació ni la seva cronologia. Sí que està confirmada, però, la presència de fragments d'àmfores fenícies de l'àrea de l'estret de Gibraltar de final del segle VII o principi del segle VI aC en un altre jaciment ibèric del terme municipal de Sitges, conegut com el Mas dels Pins (MIRET, 1983, pàg. 62-65, i 1989).

Els materials ceràmics importats més antics localitzats a Campdàsens són els 2 fragments de vora d'una mateixa àtica de la forma Lamboglia 22 (núm. 33), amb una banda sense vernís sota el llavi i datable a la segona meitat del segle IV aC. La inexistència de materials que omplin el buit cronològic entre la possible ceràmica de vernís roig fenícia i aquests dos fragments àtics podria ser deguda simplement a l'escàs nombre i poca representativitat dels materials superficials localitzats al jaciment, cosa que no permet conèixer amb precisió la seva cronologia final ni molt menys la inicial, per la menor quantitat d'importacions que s'efectuarien en aquest període. Solament 7 dels 22 jaciments d'època ibèrica plena coneguts actualment a la comarca del Garraf han proporcionat algun fragment ceràmic –d'àmfora fenícia, massaliota o punicoebusitana, o de ceràmica àtica, ibèrica o a mà– que permeti fer remuntar la seva cronologia inicial fins als segles VI o V aC, mentre que a la resta de jaciments els materials més antics coneguts són ja del segle IV aC o, com succeeix en 6 casos, de la centúria següent (MIRET, en premsa).

Els 56 fragments de ceràmiques de vernís negre localitzades al jaciment de Campdàsens semblen indicar una ocupació continuada com a mínim des de la segona meitat del segle IV aC fins a la segona meitat del segle I aC. A més dels 2 fragments ja citats de ceràmica àtica, n'hi ha 3 que hem considerat com a protocampanians del segle III aC, un d'aquets pertanyent a un peu d'escif de la forma Lamboglia 43 (núm. 35). A produccions de campaniana A del segle II aC hem atribuït 16 fragments, entre els quals 3 vores de la forma Lamboglia 27 (núm. 36-38), 1 vora de Lamboglia 31 (núm. 41), 1 tros de vora de Lamboglia 36 (núm. 44) i 1 fons de Lamboglia 33a amb indicis de decoració formada per una roseta central envoltada de motius vegetals (núm. 40). Hem considerat 1 vora de la forma Lamboglia 5-7 (núm. 37), 1 fons (núm. 42) i 1 fragment de paret com a pertanyents a la varietat de campaniana A tardana o a imitacions fabricades en algun moment dels dos primers terços del segle I aC. Les ceràmiques de vernís negre dels tipus B i B-oides estan representades només per 4 fragments: 1 de paret de plat de la forma Lamboglia 5-7 de la segona meitat del segle II aC–primera de l'I aC i 3 fragments (núm. 43) d'una mateixa base de la forma Lamboglia 8a decorada amb cinc bandes de fines estries entre canaletes datable en els darrers decennis del segle II aC–principi del segle següent. Hi ha també uns altres 28 fragments de ceràmica de vernís negre que no hem pogut identificar.

Entre les àmfores hi ha 2 de vores dels tipus PE-16 i PE-17 de Ramon (núm. 8-9) datables al segle II aC i 1 fragment de paret d'àmfores punicoebusitanes de l'illa d'Eivissa, així com també 2 vores d'àmfores grecoitàliques (núm. 1-2) datables als

dos primers terços del segle II aC, 3 fragments de nanses d'àmfores itàliques datables a la segona meitat del segle II aC–primera meitat del segle I aC i dos altres fragments. De nanses –una amb solc longitudinal i una altra de secció bilobulada– de pasta tarraconense i datables als segles I aC–I dC. De ceràmica comuna romana de producció itàlica hi ha 1 fragment. De paret datable als segles II–I aC i 1 de plat de vora bifida (núm. 34) de la forma Aguarod 4 Vegas 14 datable al segle I aC. Només hi ha 1 fragment de ceràmica comuna, corresponent a 1 vora, que podria ser d'època romana, però no és segur.

Els materials ceràmics importats amb una cronologia més recent són 3 fragments de ceràmica sigil·lada¹ –1 de peu de producció sud-gàl·lica (núm. 46), 1 de peu (núm. 45) i 1 de paret d'origen hispànic– datable al segle I dC i 1 fragment de la base d'un vaset de ceràmica africana A1 de bona qualitat, datable al segle II dC.

Altres materials d'època romana localitzats són 2 vores i 2 fragments de paret de *dolium* i 1 possible fragment pla de *tegula*.

Datable en època ibèrica indeterminada és 1 fragment de molí dorment (núm. 48) fet amb un gres idèntic al que es troba a la muntanya barcelonina de Montjuïc. L'existència de molins fets amb aquest tipus de pedra és habitual en tots els assentaments de la comarca del Garraf d'època ibèrica plena i final.

També va documentar-se la presència de 2 fragments de pedres sorrenques vermelloses triàsiques amb una de les seves superfícies allisades, 5 fragments de petxinots i 1 escòria de ferro, materials, tots, de cronologia indeterminada, ja que podrien en realitat ser de períodes recents, com ho demostra la troballa també al jaciment d'una vintena de fragments de ceràmiques vidriades d'època moderna i contemporània. També van localitzar-se 5 petits sílexs naturals sense cap indici d'aprofitament antròpic.

Context històric

Com s'ha vist, la major part dels materials ceràmics datats recuperats al jaciment de Campdàsens són dels segles II i I aC, fet també habitual en els altres jaciments ibèrics de la comarca del Garraf, ja que durant aquest període els intercanvis comercials marítics, afavorits per la protecció romana, van desenvolupar-se molt més que durant els segles anteriors. A diferència d'altres contrades, a la comarca del Garraf no sembla que cap dels assentaments ibèrics fos abandonat a conseqüència de la conquesta romana produïda a final del segle III aC, tot i que, sens dubte, deuria produir-se importants transformacions causades per les noves circumstàncies socioeconòmiques imperants (REVILLA I MIRET, 1995; LÓPEZ I FIERRO, 2000).

Juntament amb la perduració de la quasi totalitat d'establiments ibèrics que s'havien originat abans de la conquesta romana, es documenta també entre inici del segle II i mitjan segle I aC l'aparició de 32 nous assentaments que van omplir els espais buits existents entre els llocs ocupats anteriorment. En conseqüència, hi ha documentats un total de 52 assentaments durant aquest període ibèric final o romanorepublicà, xifra molt elevada en comparació amb els 22 anteriors del període ibèric ple i amb els 30 posteriors del període altimpe-

1. Agraïm a Marisol Madrid la classificació dels tres fragments de ceràmica sigil·lada.

rial. Aquest notable increment d'establiments podria haver estat conseqüència d'un creixement demogràfic natural de la població ibèrica de la zona, incentivat per les circumstàncies més favorables a la producció i la comercialització dels productes agroramaders i artesanals derivades de la conquesta romana (LÓPEZ I FIERRO, 2000). Creiem que no pot descartar-se, però, l'arribada d'una petita proporció de nous pobladors forans, d'extracció indígena o itàlica, relacionada amb la reorganització del territori segons models romans que va comportar l'establiment d'una xarxa viària i la fundació de diverses ciutats (REVILLA I MIRET, 1995). A la plana de Campdàsens es constata també aquest increment de llocs ocupats característic dels segles II i I aC amb l'aparició de l'assentament de ca l'Amell, situat a tan sols 900 m de distància del de Campdàsens.

Entre mitjan segle I aC i el canvi d'era es va produir l'abandonament –progressiu o simultani, lliure o forçat– de la pràctica totalitat (17 de 20) dels assentaments originats en època ibèrica plena que havien perdurat després de la conquesta romana. En canvi, el nombre d'abandonaments (12 de 32) entre els establiments originats amb posterioritat a la conquesta romana és sensiblement menor, sense que disposem ara per ara de dades que expliquin la causa d'aquesta diferència. Els materials ceràmics més recents localitzats en 23 d'aquests 29 jaciments que no perduren són ceràmiques de vernís negre dels tipus A tardanes, B i B-oïdes datables als dos primers terços del segle I aC, mentre que als altres 6 assentaments que semblen haver acabat desapareixent unes dècades més tard –entre aquests el de Campdàsens– ha estat localitzat algun fragment superficial aïllat de terra sigil·lada itàlica o sud-gàl·lica, que permet fixar el seu abandonament entorn el canvi d'era o la primera meitat del segle I dC.

La desaparició de la pràctica totalitat dels vells assentaments d'època ibèrica plena i d'un terç dels originats durant l'època ibèrica final podria tal vegada haver estat deguda a la seva incapacitat per adaptar-se completament a les condicions socioeconòmiques imposades per la dominació romana. L'agricultura de tipus camperol indígena degué ser substituïda per una altra més especialitzada, gestionada de forma centralitzada a l'entorn de les noves *villae*, en un procés que s'iniciaria cap a final del segle II aC i culminaria en època d'August i la dinastia imperial julioclaudia (MIRET *et al.*, 1987). No pot descartar-se la possibilitat que aquests abandonaments fossin conseqüència d'alguna centuriació i redistribució de terres imposada per les autoritats romanes, de les quals han estat descoberts indicis a les comarques de l'Alt i el Baix Penedès (PALET, 2000). No sabem amb certesa el que va passar amb la població que ocupava els assentaments abandonats, però potser va passar a integrar-se de forma subordinada a les noves explotacions rurals tipus *villae*.

L'assentament de Campdàsens sembla que va ser abandonat del tot en algun moment del segle II dC. Tanmateix, l'escàs nombre de materials ceràmics localitzats datables en els segles I i II dC en comparació amb els documentats dels dos segles anteriors fa pensar que a partir del canvi d'era el jaciment de Campdàsens podria haver perdut la seva funció d'habitatge permanent i haver passat a acollir només algun tipus d'instal·lació agropecuària menor, tal vegada subordinada a l'assentament de ca l'Amell, l'únic que va perdurar fins al final del període imperial romà. Sens dubte, l'estudi aprofundit mitjançant excavacions arqueològiques d'aquests dos

jaciments, tan propers i obligats a compartir els mateixos recursos naturals però de cronologies diferents, podria aportar informacions molt valuoses per al coneixement del poblament antic de la comarca.

Bibliografia

- BOLÒS, Jordi (1992). «Torre de Campdàsens i Torre de Ca l'Amell de Campdàsens (Sitges)». *Catalunya Romànica*, volum XIX.
- CAMPMANY, Josep (2000). «Campdàsens, Garraf i Jafre. Els confins occidentals del terme d'Eramprunyà de l'alta edat mitjana al segle XV». *III Trobada d'Estudiosos del Garraf*, pàg. 193-206.
- CATALÀ, Pere (1971). «Comentaris marginals». *Els castells catalans*, volum III, pàg. 941-964.
- COROMINES, Joan (1995). *Onomasticon Cataloniae* (1994-1997), volum III.
- JÁRREGA, Ramon (1992). «Aproximació a l'estudi de l'antiguitat tardana a les comarques del Garraf, Alt Penedès i Baix Penedès». *Olerdulae*. Museu de Vilafranca, pàg. 53-112.
- LÓPEZ, Albert; FIERRO, Xavier (2000). «Darró i el poblament ibèric al Garraf». *L'hàbitat protohistòric a Catalunya, Rosselló i Llenguadoc Occidental*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya. Pàg. 43-58.
- MIRET, Magí (1983). *Cronologia i anàlisi espacial i del poblament ibèric a la zona oriental de la comarca del Garraf*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona.
- MIRET, Magí (1986). «Dades sobre el poblament ibèric (segles VII-III aC) a la comarca del Garraf (Barcelona)». *6è col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, pàg. 219-225.
- MIRET, Magí; SANMARTÍ, Joan; SANTACANA, Joan (1987). «La evolución y el cambio de modelo de poblamiento ibérico ante la romanización: un ejemplo». *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*. Ministeri de Cultura-Casa de Velázquez, pàg. 79-88.
- MIRET, Magí (1989). «Materiales fenicios en la zona costera al sur del macizo del Garraf (Barcelona)». *XIX Congreso Nacional de Arqueología*, pàg. 575-582.
- MIRET, Magí (1992a). «Un assentament d'època romana al massís de Garraf: ca l'Amell (Sitges)». *I Trobada d'Estudiosos del Garraf*, pàg. 133-136.
- MIRET, Magí (2000). «Camins de vianants, pastors i reis: la xarxa viària al massís de Garraf». *La Sentiu*. Museu de Gavà, núm. 25-26, pàg. 58-64.
- MIRET, Magí (en premsa). «El poblament d'època ibèrica i romana a la costa oriental de la Cossetània: la comarca del Garraf». *Actes del Simposi Internacional d'Arqueologia del Baix Penedès* (El Vendrell, 8-10 de novembre de 2001). Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- MIRET, Xavier (1992b). «Els conreus en una masia del massís de Garraf al segle XVIII: Ca l'Amell, Campdàsens, Sitges». *I Trobada d'Estudiosos del Garraf*, pàg. 129-132.
- MIRÓ, Núria (1995). «La sitja ibèrica de Ca l'Amell, Sitges (el Garraf)». *Miscel·lània Penedesenca 1994*, vol. II, pàg. 89-99.
- MUNTANER, Ignasi M. (1986). *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*. Grup d'Estudis Sitgetans.
- PALET, Josep M. (2000). «Dinàmica territorial de l'antiguitat a l'edat mitjana a Catalunya: arqueomorfologia i estudi de casos». *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*. Història, Arqueo-

- logia, Documentació*, III. Universitat de Lleida, pàg. 75-110.
- REVILLA, Víctor; MIRET, Magí (1995). «El poblament romà al litoral central de Catalunya». *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, 16, pàg. 189-210.
- VIRELLA, Xavier (1974). «Campdàsens, poblat ibero-romà». *Muntanya*, núm. 674. Centre Excursionista de Catalunya, pàg. 158-160.
- VIRELLA, Albert (1984). «Els molins d'aigua en l'alta medievalitat a ponent del Llobregat». *Miscel·lània Penedesenca 1983*, pàg. 249-271.